

J o n a s N E K R A Š I U S
Šiaulių universitetas

Šiaulių spaustuvės ir litografijos XIX a. aštuntajame dešimtmetyje–XX a. pradžioje

Popieriaus ir poligrafijos pramonei Šiauliuose XIX a. aštuntajame dešimtmetyje daugiausia atstovavo spaustuvės. Be to, kai kurios jų turėjo litografijas, knygrišyklas ir antspaudų dirbtuves. Jų įsikūrimą Šiaulių mieste ir krašte sąlygojo išaugę pramonės ir ekonomikos poreikiai, kultūros ir švietimo įstaigų augimas.

Iki 1875 m. Šiauliuose spaustuvių nebuvo. Iki tol miesto ir visos Kauno gubernijos poreikius tenkino Kaune 1843 metais įsteigtos dvi įmonės: valdinė ir privati spaustuvės (L i e t u v n i n k a i t ė 2006, 62).

Iš išlikusių archyvinių dokumentų žinome, kad pirmąją privačią spaustuvę Šiauliuose 1875 m. rudenį atidarė Kauno spaustuvininkas Faivušas Leivandas (M e r k y s 1972, 168–169). 1875 m. lapkričio 29 d. jis gavo leidimą (Nr. 9877) atidaryti savo spaustuvės skyrių Šiauliuose, kuris netrukus tapo atskira spaustuve mieste (KAA, f. J-50, ap. 1, b. 205554, lap. 27). Joje buvo spausdinami (daugiausia rusų kalba) nedideli darbai – blankai, etiketės, kvitai ir kitokia smulki produkcija. Ji veikė Šiauliuose iki 1882 m. (vėliau šią spaustuvę nupirko vietinis miestietis pirklys Borisas Šapira).

Antrąją spaustuvę Šiauliuose įkūrė Borisas Šapira. Jis leidimą (Nr. 7317) spaustuvei ir litografijai steigti gavo 1882 m. spalio 26 d. (KAA, f. J-50, ap. 1, b. 22609, lap. 15–16). Šioje spaustuvėje buvo ir litografavimo staklės, labiau tinkančios etiketėms spausdinti. Įmonėje dirbo 4 darbininkai. 1891 m. šios spaustuvės kompanionu buvo priimtas Jankelis Fridmanas. Jis leidimą steigti spaustuvę gavo 1891 m. rugsėjo 4 d.; po penkerių metų, vasario 1 d., Fridmanas tapo vieninteliu šios įmonės savininku. Apie 1907 m. spaustuvę ir litografiją paveldėjo Fridmano sūnus Lazaris. 1908 m. veikė Nikolajevskajos (dab. Varpo) gatvėje, Veicmano namuose. Spėjama, kad 1911 m. ji buvo parduota Giršai Perui (U ž t u p a s 1998, 302). Čia buvo spausdinamos etiketės, kontoros knygos ir kitokia smulki produkcija.

1882 m. spalio 5 d. šiaulietis Jakovas (Ovsiejus) Volbergas gavo leidimą (Nr. 6750) įkurti mieste spaustuvę. Įmonės įsteigimo metus šis savininkas nurodavo 1882 m., nors spaustuvių žiniaraščiuose pirmą kartą ji paminėta tik 1887 m. 1887 m. sausio 9 d. jam buvo suteiktas dar vienas leidimas (Nr. 196) įkurti Šiauliuose spaustuvę (KAA, f. J-50, ap. 1, b. 22609, lap. 16). 1889 m. sausio 22 d.

Volbergas gavo leidimą įkurti dar ir litografiją. 1889 m. sausio 26 d. Kauno gubernatoriaus potvarkiu (Nr. 9052) Volbergui buvo atimta teisė turėti spausdinimo mašiną ir vykdyti spausdinimo darbus B. Šapiros spaustuvėje. Volbergo spaustuvė veikė Didžiojoje kalėjimo (dab. Vilniaus) gatvėje, Goco namuose. Iki 1899 m. ši įmonė turėjo tik vieną mažo formato spausdinimo mašiną. Ji gamino smulkiają poligrafijos produkciją – vizitines korteles, firminius vokus, popierių laiškamis ir kita. Volbergo spaustuvė veikė iki 1915 m. (U ž t u p a s 1998, 310). 1895 m. gegužės 10 d. miestietis Girša Minskeris gavo leidimą (Nr. 5993) Šiauliuose atidaryti spaustuvę. Ji veikė Didžiojoje kalėjimo gatvėje, Arono namuose. Ji spausdino įvairią poligrafijos produkciją rusų kalba. Tik po lietuviškos spaudos gražinimo 1904 m. ši spaustuvė pradėjo spausdinti lietuvių kalba. Būtent Minskerio spaustuvėje buvo išspausdintos ir pirmojo 1904 m. spalio 31 d. lietuviško mėgėjų spektaklio („Amerika pirtyje“) Šiauliuose afišos ir programos. Minskerio spaustuvė veikė iki 1915 m.

1896 m. kovo 30 d. Šlioma Sendakas gavo leidimą steigti mieste spaustuvę ir litografiją. Maždaug nuo 1900 m. ši įmonė tapo Chinos Sendak nuosavybe ir veikė iki 1902 m.

1903 m. Abramamas Girša Maizenfusas įsteigė Šiauliuose kaučiukinių antspaudų dirbtuvę, 1905 m. jis gavo leidimą ir spaustuvei. Ji buvo įkurta Nikolajevskajos gatvėje, prie jau veikusios nuosavos kaučiukinių antspaudų dirbtuvės. Maizenfuso įmonė atlikdavo įvairių spausdinimo darbų, tačiau didžiąją dalį sudarė smulkūs poligrafiniai užsakymai: afišos, blankai, kalendoriai, brošiūros, kitokie spaudiniai. Ji veikė ir kaizerinės okupacijos metais ir ypač suklestėjo po Pirmojo pasaulinio karo, nes kurį laiką buvo likusi vienintelė spaustuvė Šiauliuose. Ji su pertraukomis veikė iki 1940 m.

Miestietis Isakas Brevda spaustuvę Šiauliuose įsteigė apie 1906 m., tais metais pažymėti pirmieji žinomi jo spausdinti leidiniai. Ji buvo įsikūrusi Didžiojoje kalėjimo gatvėje, Laucevičiaus namuose. Joje, be kitų darbų, buvo spausdinama ir knygų keliomis kalbomis. Vaclovo Biržiškos bibliografijos duomenimis, 1906–1909 m. Brevdos spaustuvėje buvo išspausdinti 6 leidiniai lietuvių kalba: 1906 m. – 2, 1908 m. – 3 ir 1909 m. – 1. 1908 m. Brevdos spaustuvėje buvo išspausdintos pirmosios šiauliečio poeto Jono Krikščiūno-Jovaro eilėraščių knygelės: *Jausmų kibirkštėlės* ir *Poezija*. Pastaroji knygelė Brevdos spaustuvėje buvo išleista 15 tūkst. egz. tiražu. Tai pirmoji Šiauliuose išspausdinta lietuvių kalba eilėraščių knygelė po spaudos draudimo panaikinimo. Brevdos spaustuvėje dar buvo išspausdinta ir didelės apimties grožinės literatūros kūrinių lietuvių kalba: M. Rodzevičiūtės *Dievaitis*, U. Sinklerio *Raistas* (vertė V. Bielskis), K. Jasiukaičio apsakymų knygelė *Ant bulvaro* (1914) ir kt. (P r è s k i e n i s 2003, 199, 207). Ši spaustuvė veikė iki 1915 m.

Šiaulietis Abramamas Srogovičius apie 1906–1909 m. įsteigė kaučiukinių antspaudų dirbtuvę ir spaustuvę, kuri be pertraukos veikė iki 1915 m. Didžiojoje kalėjimo gatvėje, Ibiaskio namuose. Dar Srogovičius turėjo knygynėlį, prekiaavo vadovėliais gimnazijos moksleiviams.

Miestietis Girša Peras 1911 m. iš spaustuvininko Lazario Fridmano įsigijo spaustuvę ir litografiją. Ši įmonė veikė Policijos (dab. Vasario 16-osios) gatvėje, Veicmano namuose. 1913 m. šioje spaustuvėje išspausdintame „Šiaulių valstybinio telefono tinklo abonentų sąrašė“ nurodoma, kad G. Pero spaustuvė (buvusi Fridmano spaustuvė, veikusi nuo 1876 m.) rusų, lenkų, lietuvių, vokiečių ir žydų kalbomis atlieka įvairiausių poligrafijos darbus, spausdina keliomis spalvomis laikraščius, brošiūras, *preiskurantus*, ataskaitas, afišas ir įvairius blankus. Spaustuvė turi sukaupusi įvairių šriftų, naujausio stiliaus papuošimų ir klišių. Ši spaustuvė nustojo veikusi per Pirmąjį pasaulinį karą (1915 m.).

1912 m. poligrafijos įmonių žiniaraštyje minima ir šiauliečio Feivelio Šabaševičiaus spaustuvė. Ji vienerius metus veikė Sobornaja (dab. Tilžės) gatvėje, Matematiko namuose (M e r k y s 1972, 180–181).

XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje Šiauliuose veikė 37 poligrafijos įmonės: 1880 m. – 1, 1890 m. – 2, 1900 m. – 6, 1908 m. – 14 ir 1912 m. – 14.

XX a. pradžioje nesant Šiauliuose pastovios lietuvių, lenkų ir žydų knygų rinkos, spaustuvininkai buvo priversti, kaip ir anksčiau, verstis smulkiais spaudos darbais, tenkintis įvairių valstybinių įstaigų bei privačių asmenų užsakymų (afišų, skelbimų, firminių blankų, vokų, etikečių, vizitinių kortelių ir kt.) atlikimu.

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą poligrafijos įmonės Šiauliuose spausdino leidinius daugiausia rusų, lenkų ir žydų kalbomis arba vertėsi smulkiais užsakymais. Tik kai kurios spaustuvės spausdino lietuvių kalba.

Pirmojo pasaulinio karo išvakarėse Šiauliuose buvo įsikūrusios 6 spaustuvės. Jų veiklą sustabdė prasidėjęs karas. Karo metais lietuviška spauda buvo uždrausta, uždarytos beveik visos spaustuvės mieste. Raidynai ir poligrafiniai įrengimai buvo vokiečių išvežti arba žuvo. Vien Šiauliuose vokiečių okupacijos metais buvo sunaikintos penkios spaustuvės. Labai sumažėjo spausdinimo darbų, beveik nutrūko knygų leidyba, o spausdinti kvietimus ar vizitines korteles karo metais buvo per didelė prabanga. Peliksas Bugailiškis apie to laikotarpio poligrafijos įmonių situaciją Šiauliuose rašė:

„Pirmojo pasaulinio karo ugnyje žuvus Šiauliuose 5 spaustuvėms (jų tarpe žinomo lietuviškų knygų leidėjo Brevdos), spaudos darbai negalėjo greitai atsigausti. Pirmoji, ir tai tik rankinė spaustuvėlė (B. Fridmano) atsirado čia 1919 m., dėl to didesni spaudos darbai buvo atliekami Raseiniuose, Kaune, Klaipėdoje ir Vokietijoje. Tik 1923 m. (turėtų būti 1920 m. – J. N.) atsikėlus čia iš Raseinių Savičiaus-Šumkauskio spaustuvei ir 1925 m. (turėtų būti 1923 m. – J. N.) įsikūrus d-ro J. Šliūpo „Titnago“ spaustuvei ir po kiek laiko dar dviem mažutėm spaustuvėlėm (Fridmano ir Maizenfuso) vietos spauda ėmė plačiau vystytis“ (GK 1928, 33–36).

Spaustuvės ir litografijos Šiauliuose tarpukariu (1918–1940 m.)

Paskelbus nepriklausomybę Lietuvoje, Šiauliuose veikusias spaustuves pagal nuosavybės pobūdį galima suskirstyti į draugijų, partijų ir privačias. Daugiausia veikė privačių spaustuvių. Paprastai jų savininkai buvo žydai.

Techninė spaustuvių įranga buvo nevienoda. Kai kuriose smulkiose privačiose spaustuvėse tebuvo po vieną dvi, neretai rankines, nenašias mašinas. Didesnės spaustuvės turėjo daugiau ir modernesnės technikos.

Tarpukariu Šiauliuose veikė B. Fridmano ir Š. Goco, A. Maizenfuso, dr. J. Šliūpo „Titnago“ ir kitos nedidelės spaustuvės ir litografijos. Ilgiausiai iš senųjų spaustuvių Šiauliuose dirbo A. Maizenfuso įmonė – įvairius nedidelius užsakymus ji spausdino nuo 1905 iki 1940 m.

1919 m. spaustuvininkai Bunimas Fridmanas ir Šmerelis Gocas Šiauliuose įsteigė spaustuvę Kalno (dab. P. Višinskio) gatvėje 2, mūriniame name (P a p a u r è - l y t è 2001, 282). Įmonėje dirbo 5 žmonės. Joje buvo atliekami smulkūs poligrafiniai darbai. 1924 m. ši spaustuvė priklausė Fridmanui ir vadinosi B. Fridmano spaustuvė. Fridmano spaustuvėje buvo išspausdintas lietuvių kalba leidinys „Šiaulių srities vartotojų bendrovių sąjungos įstatai“. Šioje spaustuvėje greta „Bostonkės“ buvo pastatyta ir plokščioji pusės formato spausdinimo mašina. Pagrindinis užsakovas buvo knygynų „Lietuva“ ir „Saulė“ savininkas L. Jakavičius. Čia taip pat buvo spausdinami atvirukai, blankai, kontorinės knygos, afišos, laikraščiai: *Mūsų momentas*, *Šiaurės Lietuva*, kultūros ir dailės mėgėjams skirtas žurnalas *Menas* ir kt. leidiniai. 1928 m. Fridmano spaustuvė persikėlė į Varpo g. 18. Spaustuvėje dirbo 45 žmonės. Įmonė veikė iki 1931 m. 1932 m. pavasarį buvo paskelbtos Fridmano spaustuvės varžytynės. Ją už 5000 litų nupirko Paulina Viesulienė ir pavadino spaustuvę „Lietpres“. Ji spausdino laikraščius, brošiūras, atliko įvairius smulkus spaudos darbus.

1920 m. savo spaustuvę (nuo 1911 m. veikusią Raseiniuose) ir litografiją iš Raseinių į Šiaulius perkėlė Šolomas Savičius ir Boruchas Šumkauskis. Iki 1923 m. Savičiaus ir Šumkauskio spaustuvė veikė Dvaro g. 24 (vėliau spaustuvė buvo pavadinta „Grafika“). Ji turėjo dvi patalpas, kurių pagrindinės buvo Dvaro g. 70, o kitos – Bažnyčios g. 46, „Birutės“ namuose. Įmonei, be spaustuvės, dar priklausė litografija, antspaudų, kartonažo ir dėžučių dirbtuvė, knygrišykla (CVA. F. 388, ap. 2a, b. 49, 824). Tai buvo viena didžiausių ir moderniausių spaustuvių Šiauliuose. Joje veikė viena pilno formato ir trys pusformatės iškiliosios spaudos mašinos, dvi litografinės mašinos ir kiti įrengimai. Įmonėje, be savininkų, dirbo apie 20 žmonių, meistrų buvo vokiečiai iš Latvijos Gruntmanas. Šioje spaustuvėje nuo 1924 m. dirbo garsus Šiaulių spaustuvininkas Florijonas Živolinskas.

„Grafika“ kurį laiką spausdino žurnalus *Sietynas*, *Kultūra*, laikraščius *Naujas laikas*, *Momentas*, vėliau *Mūsų momentas*, įvairias knygas, kalendorius, brošiūras, blankus ir kitus leidinius. 1940 m. liepos 31 d. „Grafika“ buvo nacionalizuota. Vėliau, į šios įmonės patalpas perkėlus spaustuvės „Spauda-Globus“ įrengimus, bendra įmonė pavadinta „Astra“.

1931 m. Šiauliuose veikė šios spaustuvės: B. Fridmano (Varpo g. 18), „Grafikos“ (Bažnyčios g. 48), A. Maizenfuso (Varpo g. 6), „Titnago“ (Bažnyčios g. 58) ir kt.

1932 m. Šiauliuose, Aušros al. 15, buvo įkurta gana pajėgi, gerai įrengta (turėjo rotacinę mašiną) Lietuvos tautininkų sąjungos spaustuvė „Viltis“. 1934 m. ji buvo perkelta į Lietuvos tautininkų sąjungos Šiaulių apskrities namus, įsikūrusius Aušros al. 21A. „Viltis“ spausdino laikraščius *Mūsų kraštas*, *Šiaulių bloknotas*, *Šiau-*

rės Lietuva, *Mūsų balsas*, taip pat brošiūras, knygas, kalendorius ir kt. leidinius. 1936 m. sausio 1 d. „Vilties“ spaustuvė persikėlė į Kauną ir ten tęsė savo veiklą.

1932 m. P. Viesulienės spaustuvė „Lietpres“ veikė Varpo g. 6. Joje buvo 2 mašinos, dirbo 6 darbininkai. Įmonė spausdino laikraščius, brošiūras, žurnalus, knygas, afišas, atvirukus, blankus, atliko kitus smulkius poligrafijos darbus. 1940 m. liepos mėn. spaustuvę „Lietpres“ ir antspaudų dirbtuvę nupirko Lietuvos tautininkų sąjunga (CVA. F. 388, ap. 2a, b. 1814). Įmonė buvo nacionalizuota 1941 m. vasario 5 d. Tuo metu spaustuvėje buvo rasta viena plokščioji spaudos mašina, viena tiglinė, popieriaus pjaustymo bei segimo mašinos, įvairių šriftų.

1934–1935 m. S. Brašiškio bute Šiauliuose veikė pagrindinė spaustuvė, kurioje buvo spausdinami atsišaukimai ir proklamacijos.

1938 m. Šiauliuose veikė 4 spaustuvės, per metus pasirodydavo po 10–30 knygų (*Bibliografinės žinios* 1938, 158). P. Bugailiškis apie miesto spaustuves tarpukariu rašė:

„<...> *Dabartinį laiką* Š. (Šiaulius – J. N.) aptarnauja 4 spaustuvės su 15 spausdinamųjų mašinų (iš jų 5 didesnės, 2 litografijos mašinos prie „Grafikos“ spaustuvės) ir 40 darbininkų bei tarnautojų. Intensyviausiai dirbo jos pirmąjį dešimtmetį, ypač 1923–1928 m., išskyrus „Vilties“, kuri darbų turėjo iš centro; jos buvo užverstos užsakymais ne tik vietos leidėjų, bet ir kitų provincijos miestų, net Kauno <...>“ (Bugailiškis 1938, 50).

1938 m. A. Maizenfuso „Spaudos“ spaustuvę, veikusią Vilniaus g. 197, perėmė jo dukterė Sima Blochienė. Įmonė buvo pavadinta „Globus“, kartais ji skelbimuose vadinama abiem vardais „Spauda-Globus“. Joje buvo 1 mašina, dirbo 6 darbininkai (CVA. F. 388, ap. 2a, b. 1546). Spaustuvė „Spauda-Globus“ buvo nacionalizuota 1941 m. vasario 5 d. ir sujungta su „Grafikos“ poligrafijos įmone; bendra spaustuvė pavadinta „Astra“ (Užtupas 1998, 303–305).

1939 m. Šiauliuose veikė 3 poligrafijos įmonės: spaustuvė ir litografija „Grafika“ (Dvaro g. 70), spaustuvė „Spauda-Globus“ (Vilniaus g. 197), „Titnagas“ (Dariaus ir Girėno g. 52). Jose dirbo apie 50 žmonių. Be to, dar veikė nedidelė J. Vaitkaus spaustuvėlė. 1940 m. mieste veikė 5 spaustuvės. Didžiausia iš jų – „Titnagas“.

Dr. Jonas Šliūpas ir pirmoji lietuviško kapitalo spaustuvė Šiauliuose

Aušrininkas, spaudos darbuotojas dr. Jonas Šliūpas (1861–1944) kaip giminitis buvo dalinis Martyno Yčo spaustuvės savininkas Biržuose. Iki atvykstant 1923 m. Šliūpai į Šiaulius, mieste lietuviškų spaustuvių nebuvo. Jis, siekdamas propaguoti lietuvišką spaudą ir knygą Lietuvoje, 1923 m. nutarė įsteigti spaustuvę Šiauliuose. Tam tikslui iš Biržų į Šiaulius atgabeno kai kurių Biržų spaustuvės įrengimų. Be to, dar nupirko dvi plokščiaspaudes ir dvi tiglines spausdinimo mašinas, mašiną popieriui pjaustyti ir segti.

Spaudoje ir įvairioje literatūroje nurodomos skirtingos „Titnago“ spaustuvės įkūrimo datos (1926 m. spalio 24, 1926 m. lapkričio 1 d., 1926 m. gruodžio 10 d. ir kt.). Autoriaus nuomone, galima nurodyti šias dvi pagrindines šios spaustuvės ati-

Tarpukario dailininko Juozo Olinardo
Penčylos 1939 m. piešinyje –
dr. Jonas Šliūpas.
Iš J. Nekrašiaus rinkinio

darymo ir įsteigimo datas: pirmą – 1923 m. rugsėjo 1 d. (šią datą nurodo pats dr. J. Šliūpas ir muziejininkas V. Vaitekūnas) – „Titnago“ spaustuvės atidarymą Šiauliuose, antrą – 1923 m. gruodžio 29 d., kai Lietuvos finansų, prekybos ir pramonės ministerija oficialiai patvirtino leidimą įsteigti „Titnago“ spaustuvę Šiauliuose. Šių datų pagrįstumą patvirtina ir įvykių seka įsteigiant, įregistruojant ir gaudant leidimus atidaryti „Titnago“ spaustuvę Šiauliuose.

1923 m. rugsėjo mėn. 1 d. Šliūpas paskelbė atidaręs „Titnago“ spaustuvę ir antspaудų dirbtuvę Šiauliuose. 1923 m. spalio 16 d. Šliūpas raštu kreipėsi į Šiaulių miesto atsttymo komisiją, prašydamas leisti atidaryti spaustuvę mieste. 1923 m. spalio 24 d. ši komisija davė Šliūpui sutikimą steigti Šiauliuose

spaustuvę ir pateikė šį sprendimą tvirtinti Prekybos ir pramonės departamentui. 1923 m. gruodžio 10 d. Šiaulių miesto burmistras K. Ubeika pasirašė leidimą atidaryti „Titnago“ spaustuvę. 1923 m. gruodžio 29 d. Finansų, prekybos ir pramonės ministerija leido Šliūpui įsteigti „Titnago“ spaustuvę Šiauliuose.

Dr. J. Šliūpas savo prisiminimuose apie „Titnago“ spaustuvės įkūrimą Šiauliuose rašė:

„1923 m. Lietuvoje nedaug spaustuvių buvo lietuvių rankose, ir galima buvo prisibijoti, kad lietuvių spauda pateks svetimon įtakon. Man tas reikalas labai rūpėjo, todėl sumaniau įsteigti Šiauliuose spaustuvę. Prie to sumanymo realizavimo prikalbinau p. M. Yčą (10 000 litų) ir gyd. J. Alekną (20 000 litų), aš gi pats įnešiau 70 000 litų. Padarėme pasitikėjimo bendrovę be raštų: man pavesta spaustuvės priežiūra. Spaustuvei duotas vardas „Titnagas“. Kad spaustuvė būtų pavyzdinga, pakviečiau iš Karaliaučiaus p. Kiuną vedėju, gan brangią algą mokėdamas, na, betgi parodoje spaustuvė yra gavusi diplomą su aukso medaliu“ (B ū t ė n a s 2004, 203–204).

„Titnago“ spaustuvė įsikūrė Lietuvos prekybos ir pramonės banko rūsyje, Bažnyčios (dab. Vasario 16-osios) gatvėje 1. To paties namo antrame aukšte įsikūrė ir pats savininkas J. Šliūpas su šeima. Vėliau pakeitus Bažnyčios gatvės numeraciją, „Titnago“ spaustuvės pastatui vietoj 1 buvo suteiktas 58 numeris. 1933 m. šios gatvės pavadinimas buvo pakeistas į Dariaus ir Girėno pavadinimą. Nuo 1933 m. spaustuvės „Titnagas“ ir antspaудų dirbtuvės adresas buvo nurodomas Dariaus ir Girėno g. 52. Sovietmečiu, nuo 1948 m. ši gatvė buvo pavadinta Gegužės Pirmosios g. Nuo 1989 m. ši gatvė vadinama Vasario 16-osios (B a r i s t a i t ė 2008, 54–55). Dabar „Titnago“ spaustuvė įsikūrusi Vasario 16-osios gatvėje 52 numeriu pažymėtame pastate.

Muziejininkas V. Vaitekūnas (1908–1987) apie šios spaustuvės įkūrimą Šiauliuose, rašė:

„Lietuvos pilietis, medicinos daktaras Jonas Šliūpas savo 1923.X.16 raštu prašė Šiaulių miesto atstatymo komisiją leisti jam atidaryti Šiaulių mieste spaustuvę „Titnagas“, pridėdamas tris plano egzempliorius, pagamintus inž. Karolio Reisono 29.IX. 1923. Pridėtoje anketoje d-ras J. Šliūpas suteikė ir pirmąsias žinias apie savo spaustuvę: mašinių supirkimas kainavęs 75 000 litų, spaustuvė nesusieta su jokiomis firmomis, įkūrimo data 1.IX.1923, spaustuvės adresas: Š. Bažnyčios g. N 1, ties rinka, 1 km nuo geležkelio stoties, spaustuvės tarnautojų 1, darbininkų vyrų 4, darbininkių moterų 2, nepilnamečių 3, trobesys priklauso Lietuvos prekybos ir pramonės bankui, statytas iš plytų, skarda dengtas. Spaustuvė randasi 2-ju aukštų namo sklepe, spaustuvės butų įtalpa 410 kubinių metrų, spaustuvės skyriai: mašinių (presai, popieriaus pjaustymo maš. ir kt.), zeceravimo skyr., popieriaus sandėlis. Spaustuvėje trys elektros motorai spausdinimo mašinoms. Jeigu bus užsakymų, spaustuvė veiksianti ištisus metus. Popierius perkamas iš Kauno, tačiau kiek jo bus per metus suvartojama, sunku iš anksto įspėti. Plano eksplikacijoje išvardinta ir spaustuvės technika <...>“ (B ū t ė n a s 2004, 204).

Šliūpas „Titnagai“ nupirko dvi plokščiaspaudes, dvi tiglines bei popieriui pjaustyti ir segti mašinas. Iš Karaliaučiaus ir Tilžės pasikvietė spaustuvininkus vokiečius, vedėju paskyrė Eriką Kiuną (Kuhn), rinkyklos brigadininku Konradą Vitskė (Witske), rinkėju Paulių Radšeitą (Radscheit). Vokiečiai sumontavo ir suderino spausdinimo mašinas, spaustuvė greitai buvo paleista į darbą. Ji pasižymėjo atliekamų darbų kokybe.

Vokiečių spaustuvininkai taip pat apmokė vietinius lietuvius darbininkus. Dirbti spaustuvininkais buvo priimta ir šiauliečių, kurie per metus išmoko šio amato. Iš pradžių spaustuvėje dirbo 9 darbininkai, 1 tarnautojas (CVA, f. 388, ap. 2a, b. 301). Spaustuvininkais tapo V. Bilvinas, J. Breslauskas, J. Gužauskas, V. Kurklienytė, B. Naudžiūnas ir kt.

Spaustuvėje darbo sąlygos nebuvo lengvos. Buvęs spaustuvininkas Bronius Naudžiūnas apie „Titnagą“ buvusias darbo sąlygas pasakojo: *„jos buvo prastės nei blogos, žiemą sienos apšerkšnijusios, nuo šalčio sugrubdavo pirštai, dieną naktį – elektros šviesa, švino dulkės, žibalo kvapas, bloga ventiliacija“ (D o m i n a u s k a s 1998, 15).*

Šias nelengvas darbo sąlygas dr. J. Šliūpas kompensuodavo mokėdamas gerą atlyginimą.

Spaustuvės darbininkų visuomet buvo apie 8–10. Į „Titnagą“ spaustuvininkus kitų miesto fabrikų darbininkai žiūrėdavo su pagarba ir pavydu. Mat šie buvo labiau išprusę ir daugiau uždirbdavo. „Titnago“ darbininkai labai brangino savo darbą, gerai dirbti jiems buvo būtinybė, nes už spaustuvės vartų siautėjo nedarbas. Pats Šliūpas su savo darbininkais buvo malonus, demokratiškas.

Kartą spausdindamas vertybinius popierius „Titnagas“ susidūrė su techninėmis problemomis. Norėdami gerai atlikti užsakymą „Titnago“ spaustuvės vadovai pasikvietė į pagalbą į Florijoną Živolinską, tuomet dirbusį „Grafikos“ spaustuvėje. Jo

darbu užsakovai liko patenkinti, o Živolinską Šliūpas pakvietė dirbti „Titnagė“.

Nors „Titnagė“ nebuvo litografijos, tačiau jau pačiais pirmaisiais savo darbo spaustuvėje metais Živolinskas linoleume taip meistriškai išraižydavo reikiama piešinį, kad, formą su linoleumu įtvirtinus spausdinimo mašinoje, atspaudai buvo gaunami kelių spalvų, beje, nė kiek ne blogesni nei litografijos būdu. Jis buvo vienas geriausių to meto specialistų Šiauliuose, sugebėdavęs puikiai išraižyti vinjetas, užsklandas, įvairius piešinius linoleume, litografijos akmenyse. Jo dėka žymiai pagerėjo „Titnago“ spaustuvėje spausdinamų knygų, brošiūrų, kitų spaudos leidinių kokybė ir išvaizda. Meilę spaustuvinininko profesijai jis perdavė ir savo sūnui Leonardui, vėliau taip pat dirbusiam spaustuvinininku „Titnagė“.

1927 m. „Titnago“ spaustuvėje vedėju dirbo vokiečiai E. Kiunas, spaustuvinininkai K. Vitskė, A. Bačiauskas, M. Bytautienė, J. Breslauskas, Z. Jaloveckas, E. Juozapaitytė, V. Kurklynytė, S. Gužinskas, F. Živolinskas, L. Živolinskas ir kt.

Nuo 1928 iki 1944 m. „Titnago“ spaustuvės vedėju dirbo Antanas Jakubauskas. Jo pastangomis pagerėjo spaustuvės techninė bazė, spaudos leidinių spausdinimo kokybė. 1929 m. „Titnago“ spaustuvė išleido gausiai iliustruotą ir spalvotą albumą „Raidžių ir ornamentų pavyzdžiai“. Jame buvo pateikti šioje spaustuvėje naudoti šriftai, ornamentai, fonai, antspaudų ir klišių formos, įvairūs spaudos ženklai, tekstų, vizitinių kortelių ir receptų bei kitų spaudinių pavyzdžiai.

Savo dokumentams ir raštams žymėti „Titnago“ spaustuvė naudojo dviejų eilučių neapibrėžtą spaudą su įvairaus dydžio įrašu: SPAUSTUVĖ „TITNAGAS“ / Šiauliai, Bažnyčios g. 58. Taip pat spaustuvė naudojo vertikalų ovalo formos ženklą, kuriame pavaizduotas presas ir apačioje yra užrašas TITNAGAS.

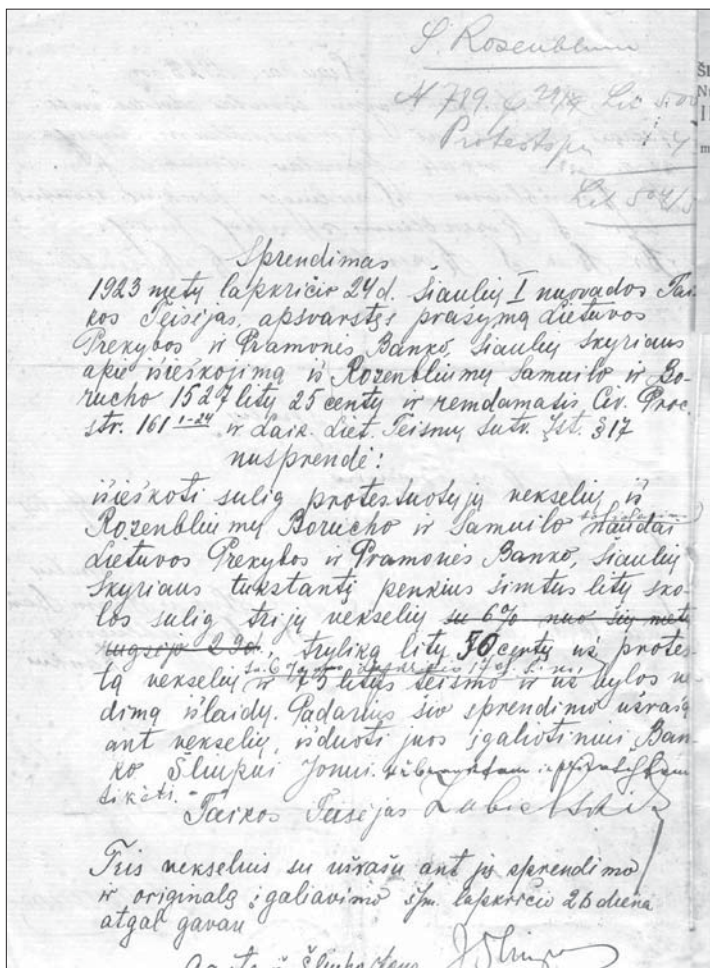
Dr. Jonas Šliūpas ir lietuviška spauda Šiauliuose ir krašte

Šliūpas iš savo spaustuvės Šiauliuose nesiekė didelio pelno, bet turėjo tikslą sudaryti bazę kultūros vertybei – knygoms, laikraščiams ir kitiems spaudos leidiniams spausdinti. Be knygų, laikraščių, įvairių spaudinių spausdinimo, „Titnagė“ dar buvo atliekami antspaudų gamybos, knygų įrišimo ir stereotipijos darbai. „Titnago“ spaudiniai pasižymėjo labai gera kokybe ir 1926 m. vasarą spaustuvė buvo apdovanota Lietuvos žemės ūkio ir pramonės parodoje aukso medaliu ir diplomu.

V. Vaitekūnas, pabrėždamas Šliūpo, kaip spaustuvinininko ir leidėjo, veiklą Šiauliuose, rašė:

„Savo spaustuvę, vadovaudamasis Amerikoje įgyta patirtimi d-ras J. Šliūpas nesiėmė pelno, bet turėjo tikslą sudaryti bazę kultūrinei vertybei, – laikraščiu, knygai, – gaminti, plačiau paskleisti žmonėse šviesią kultūrą, susipratimą, kovoti prieš tamsą, tamsybininkus ir reakciją, populiarinti mokslą. Pats patyręs sunkių emigranto dalią JAV, jis savo spaustuvėje sąmoningai sudarė geresnes, negu kitose Šiaulių spaustuvėse uždarbio sąlygas, kad darbo žmonės turėtų savo krašte pragyvenimą ir nebūtų verčiami ieškoti duonos emigracijoje. Pagaliau steigdamas Šiauliuose spaustuvę d-ras J. Šliūpas savo santaupomis prisidėjo prie sugriauto Šiaulių miesto ir viso krašto atstatymo po 1914–1918 m. karo. Galop Šliūpas savo spaustuvėje galėjo atspausdinti savo raštus ir knygas, platinti savo idėjas, ko svetimos paus-

tuvėse nebūtų galėjęs padaryti“ (ŠU bibliotekos Retų leidinių skyrius. Aušrininko dr. Jono Šliūpo archyvas).

1923 m. lapkričio 24 d. Šiaulių I nuovados taikos teisėjo sprendimas civilinėje byloje, kurioje Lietuvos prekybos ir pramonės banko Šiaulių skyriui atstovavo J. Šliūpas.

Iš J. Nekrašiaus rinkinio (skelbiama pirmą kartą)

„Titnago“ spaustuvėje 1923 m. gruodžio 1 d. buvo pradėtos spausdinti Šiaulių naujienos. Taip pat šioje spaustuvėje buvo spausdinami laikraščiai: Šiaulietis, Kraštas, žurnalai Kultūra, Varpai, vaikams – Čiulbuonėlis, Žiburėlis, Vyturėlis ir kt. Pastarojo leidėjas buvo Raudonojo kryžiaus draugija, o redaktorius J. Šliūpo brolis Rokas Šliūpas (1865–1959).

1920 m. lapkričio 26 d. Šiauliuose įkurta spaudos leidimo ir kultūros bendrovė „Kultūra“ (veikė 1920–1927 m.), išleido apie 150 knygų, iš jų 66 leidiniai buvo skirti mokslui populiarinti. Šiuos leidinius daugiausia spausdino „Titnago“ spaus-

tuve. 1927–1940 m. „Kultūros“ bendrovės veiklą tęsė Kultūros švietimo draugija, ji 1928–1940 m. išleido 18 knygų.

Jakavičiaus knygynas „Lietuva“ nuo 1923 m. „Titnago“ spaustuvėje spausdino knygeles, kalendorius, sapnininkus ir kt.

„Titnago“ spaustuvėje buvo atspausdinta 17 paties Jono Šliūpo knygų, iš jų tokie solidūs leidiniai: „Jaunatvė – gyvenimo pavasaris“ (1927), „Hygiena arba sveikatos dėsnių mokslas“ (1928), „Jėzus Kristus ir šventoji Romos inkvizicija“ (1929), „Prigimtinė moralybė“ (1929), „Valstybė ir jos uždaviniai“ (1929), „Lietuvių ir latvių sąjunga ir sąjungos projektai“ (1930), „Lietuvių, latvių bei prūsų arba baltų ir jų prosenelių mitologija“ (1930), referatas „Katalikų bažnyčios veikimas nepriklausomoje Lietuvoje nuo 1919 iki 1933 m.“ (1933), „Senovės ir viduramžių medicinos istorija“ (1933), „Palyginamoji pasaulio religijų istorija“ (1936), taip pat Jono Šliūpo ir Jadvygos Juškytės „Du įžymiu darbuotoju Lietuvos naudai: Juozas Zauka ir kun. Aloyzas Šliupavičius“ (1936) ir kt. 1929 m. Šliūpas išvertė ir Šiauliuose išleido J. McCabe knygą „Moteriškos religija“.

Dėl vienos Šliūpo knygelės „Tikri ir netikri šventieji“ jam buvo iškelta byla Šiaulių apygardos teisme dėl Katalikų bažnyčios įžeidimo. Jis pateikė teismui įdomių pareiškimų ir atsiliėpimų. Byla buvo nagrinėta uždaramame teismo posėdyje. Šliūpas buvo nuteistas vienam mėnesiui arešto, konfiskuojant išleistą jo knygelę. Ši teismo sprendimą Šliūpas apskundė Vyriausiam Tribunolui, tačiau Vyriausias Tribunalas Šiaulių apygardos teismo sprendimą patvirtino (Bugailiškis 1994, 306).

Dr. Jonas Šliūpas prisidėjo steigiant mieste pirmąjį lietuvišką savaitraštį – *Šiaulių naujienas*, skirtą Šiaulių miesto ir apylinkės gyventojų reikalams (red. ir leidėjas P. J. Purvis). Šio laikraščio adresas nurodytas Bažnyčios g. 1. Jį spausdino „Titnago“ spaustuvė.

Teismo procesai Šiauliuose ir „Titnago“ spaustuvės bankrotas

Šiauliuose dr. J. Šliūpas gyveno gana kukliai su savo dukterimi Hypatija, vėliau ištekėjusia už Martyno Yčo. Jis buvo ne tik vienas iš „Titnago“ spaustuvės savininkų ir leidėjų, bet dar ėjo Lietuvos Prekybos ir pramonės banko Šiaulių skyriaus direktoriaus pareigas. Be to, 1921–1923 m. mokytojavo Biržų ir Šiaulių berniukų gimnazijose, kur, be higienos, dar dėstė prancūzų ir anglų literatūros istoriją.

Dėl žmonos ligos jis pradėjo nuolat lankytis Kaune, nuo 1924 m. tapo dėstytoju Lietuvos universiteto Medicinos fakultete privatdocento teisėmis. Iš Šiaulių dr. J. Šliūpas 1925 m. išvyko į Kauną.

Nuo 1926 m. Šliūpą pradėjo persekioti nesėkmės. Neišgalėdamas laiku sumokėti „Kultūros“ bendrovės skolų pagal vekselius, Šliūpas buvo priverstas bylinėtis teismuose. Šiaulių „Aušros“ muziejuje (ŠAM 125b) saugomos 1926 m. Šiaulių apskrities Šiaulių I nuovados taikos teisėjo išnagrinėtos civilinės bylos pagal ieškovo Lietuvos banko Šiaulių skyriaus reikalavimus skolininkei „Kultūros“ bendrovei, jos vekselių laiduotojams dr. J. Šliūpui, „Titnago“ spaustuvei ir kitiems atsakovams. Manoma, kad visos civilinės bylos 1926 m. buvo iškeltos vienu metu pašlijus „Kultūros“ bendrovės finansiniams reikalams. Bugailiškis apie tai rašė:

„Savo spaustuvėje J. Šliūpas spausdino ir „Kultūros“ bendrovės leidinius. Ją jis ir materialiai palaikė, priimdamas jos vekselius, dėl kurių vėliau turėjo nemalonių, kai bendrovė „susilikvidavo“ ir nebeišpirko beveik 10 tūkst. litų vekselinių pasižadėjimų“ (Bugailiškis 1994, 306).

Žinant, kad 1926 m. „Kultūros“ bendrovės finansinė padėtis buvo labai sunki, aišku, kodėl iš dr. J. Šliūpo, „Titnago“ spaustuvės bei kitų laiduotojų buvo reikalaujamos atitinkamos pinigų sumos Lietuvos bankui. Apie šį sunkų „Kultūros“ bendrovės, dr. J. Šliūpo, „Titnago“ spaustuvės ir kitų atsakovų laikotarpį byloja civilinės bylos, kurių dalis šiauliečio visuomenininko ir kultūrologo Viliaus Purno dėka išliko ir pateko į „Aušros“ muziejų. Jos saugomos „Aušros“ muziejaus archyvuose (ŠAM civilinės bylos Nr. 602, 607, 712, 713, 714, 716. Bugailiškio P. segtuvas 125b). Pateikiame kai kuriuos faktinius duomenis apie šias 1926 m. Šiaulių I nuovados taikos teisėjo išnagrinėtas civilines bylas:

1926 m. civilinė byla Nr. 602 pagal Lietuvos banko Šiaulių skyriaus ieškinį atsakovams J. Goge, F. Saltonui, „Kultūros“ bendrovei, „Titnago“ spaustuvei ir dr. J. Šliūpai dėl 1000 Lt pagal vekselį priteisimo. Šiaulių apskrities Šiaulių I nuovados taikos teisėjas 1926 m. gegužės 26 d. sprendimu priteisė iš J. Goge, F. Saltono, „Kultūros“ bendrovės, „Titnago“ spaustuvės ir dr. J. Šliūpo solidarčiai Lietuvos banko Šiaulių skyriui 1000 Lt nesumokėtos vekselių sumos su 6 % metams.

1926 m. civilinė byla Nr. 607 pagal Lietuvos banko Šiaulių skyriaus ieškinį atsakovams S. Redko, „Kultūros“ bendrovei, „Titnago“ spaustuvei ir dr. J. Šliūpai dėl 500 Lt pagal vekselį priteisimo. Šiaulių apskrities Šiaulių I nuovados taikos teisėjo 1926 m. gegužės 26 d. sprendimu priteista iš atsakovų S. Redko, „Kultūros“ bendrovės, „Titnago“ spaustuvės ir dr. J. Šliūpo solidarčiai Lietuvos banko Šiaulių skyriui 500 Lt nesumokėtos vekselių sumos.

1926 m. civilinė byla Nr. 712 pagal Lietuvos banko Šiaulių skyriaus ieškinį atsakovams S. Redko, „Kultūros“ bendrovei, „Titnago“ spaustuvei ir dr. J. Šliūpai dėl 1000 litų pagal vekselį priteisimo. Šiaulių apskrities Šiaulių I nuovados taikos teisėjo 1926 m. gegužės 26 d. sprendimu priteista iš atsakovų S. Redko, „Kultūros“ bendrovės, „Titnago“ spaustuvės ir dr. J. Šliūpo solidarčiai Lietuvos banko Šiaulių skyriui 1000 Lt nesumokėtos vekselių sumos ir 6 % metams.

1926 m. civilinė byla Nr. 713 pagal Lietuvos banko Šiaulių skyriaus ieškinį atsakovams A. Palčiauskui, A. Matusevičiui, „Kultūros“ bendrovei, „Titnago“ spaustuvei ir dr. J. Šliūpai dėl 1000 Lt pagal vekselį priteisimo. Šiaulių I nuovados taikos teisėjo 1926 m. gegužės 26 d. sprendimu priteista iš A. Palčiausko, A. Matusevičiaus, „Kultūros“ bendrovės, „Titnago“ spaustuvės ir dr. J. Šliūpo solidarčiai Lietuvos banko Šiaulių skyriui 1000 Lt nesumokėtos vekselio sumos su 6 % metams.

1926 m. civilinė byla Nr. 714 (pradėta 1926 m. balandžio 27 d., baigta 1926 m. gegužės 26 d.) pagal ieškovo Lietuvos banko Šiaulių skyriaus ieškinį „Kultūros“ bendrovei, „Titnago“ spaustuvei ir dr. J. Šliūpai dėl 1000 Lt pagal vekselį priteisimo. Šiaulių I nuovados taikos teisėjo 1926 m. gegužės 26 d. sprendimu priteista iš atsakovų „Kultūros“ bendrovės, „Titnago“ spaustuvės ir dr. J. Šliūpo solidarčiai Lietuvos banko Šiaulių skyriui 1000 litų nesumokėtos vekselių sumos su 6 % metams. Šiaulių apygardos teismo antstolis S. Racevičius vykdydamas šį teismo sprendimą,

1926 m. liepos 6 d. išieškojo iš atsakovų solidariai 1092,40 Lt ieškovui ir 15 Lt vykdymo išlaidas.

1926 m. civilinė byla Nr. 716 (pradėta 1926 04 27, baigta 1926 05 26) pagal ieškovo Lietuvos banko Šiaulių skyriaus ieškinį atsakovams F. Saltoniui, „Kultūros“ bendrovei, „Titnago“ spaustuvei ir dr. J. Šliūpai dėl 500 Lt pagal vekselį priteisimo. Šiaulių I nuovados taikos teisėjo 1926 m. gegužės 26 d. sprendimu priteista iš F. Saltono, „Kultūros“ bendrovės, „Titnago“ spaustuvės ir dr. J. Šliūpo solidariai Lietuvos banko Šiaulių skyriui 500 Lt nesumokėtos vekselių sumos su 6 % metams. Byloje yra antstolio S. Racevičiaus žyma, kad iš atsakovų 1926 m. gegužės 26 d. išieškota solidariai 500 Lt nesumokėtos vekselių sumos su 6 proc. metams (Šiaulių „Aušros“ muziejus. Civilinės bylos Nr. 602, 607, 712, 713, 714, 716. Bugailiškis P. Segtuvas 125b).

1926 m. Šiaulių I nuovados taikos teisėjo išnagrinėtų civilinių bylų analizė parodo, kad pradėdant 1926 m. dr. J. Šliūpas ir „Titnago“ spaustuvė kartu su kitais atsakovais turėjo solidariai skolinių įsipareigojimų pagal vekselius dėl „Kultūros“ bendrovės skolų ir turėjo jas padengti pagal vekselius ir Šiaulių I nuovados taikos teisėjo sprendimus Lietuvos banko Šiaulių skyriui. Vėliau tai labai atsiliepė ir dr. J. Šliūpo ir „Titnago“ spaustuvės finansinei padėčiai ir prisidėjo prie šios spaustuvės bankroto.

Tuo dr. J. Šliūpo bėdos nesibaigė. 1927 m. žlugo jo žento Martyno Yčo Prekybos ir pramonės bankas. Šiame banke, kaip ir kitose jo įsteigtose įmonėse, J. Šliūpas turėjo nupirkęs nemažai akcijų. Jos žlugo paskelbus šiam bankui bankrotą. Negana to, Šliūpas buvo pažiravęs žento Yčo vekselius. Kai vekselių davėjas Yčas nepajėgė jų išpirkti, Šliūpas turėjo tai padaryti. Jam nebeužteko savo išteklių, atsižvelgtų iš JAV ir įdėtų į įmones. Prasidėjo teismai ir jis neteko savo Šiauliuose įsteigtos „Titnago“ spaustuvės. Įmonei buvo paskelbtas bankrotas ir „Titnagas“ perėjo Lietuvos valstybės bankui. Be to, Šliūpą užgriuvo ir šeimininės nelaimės. 1928 m. kovo 7 d. mirė žmona Eglė Malinauskaitė-Šliūpienė.

Titnago“ spaustuvės pagrindines išlaidas sudarė atlyginimai, spaustuvės patalpų išlaikymas bei įrengimų priežiūra. Dėl Lietuvą apėmusios ekonominės krizės, sumažėjo užsakymų, krito pelnas. Tai labai atsiliepė ir „Titnago“ spaustuvės gamybai. Negaudama pajamų, spaustuvė tapo nemoki. 1934 m. liepos 24 d. „Titnago“ spaustuvė turėjo būti parduota iš varžytynių už 28 400 litų dėl žiruoto (laiduoti pasirašiusio asmens vekselį savo parašu) vekselio.

Dr. Jonas Šliūpas knygoje „Aušrininkas Jonas Šliūpas“ taip aprašė savo negandas, kodėl „Titnagas“ buvo parduodamas varžytynėse:

„Sugrižęs Lietuvon, įstojau į Lietuvos Prekybos ir Pramonės banką. Iš

pradžią buvau vienus metus Biržų skyriaus vedėju, vėliau tris metus dirbau Šiauliuose. Nei vienur, nei kitur malversacijų nepadariau, nors algą nedidelę gaudamas. Buvau pirkęs banko akcijų savo, žmonos ir dukros vardu už apie 8000 dolerių. Bet bankas netarpo: buvo skyrių, kurie įsivėlė į didokas skolas; taip gi nepavyko filijai Berlyne, kuri kainavo apie 2 milijonus litų, o ir bendrovėms, kurias bankas finansavo. Reikia dar pasakyti, kad ir kai kurie direktoriai asmeniškai eikvodavo didokas sumas; kiti ir dvarus įsigijo. Bankui susibankrutavus, aš, kaip akcininkas, turėjau labai didelius nuostolius: viskas žuvo. Bankui pasivirus dar gavau už jį garantiją, 25 000 litų sumai, Lietuvos Bankui davęs, bet gavau kontrgarantijai akcinės bendrovės „Gubernija“ akcijas, kurios dabar; žinoma, turės grįžti Lietuvos Bankui. Čion neišbridau iš bėdos, nemusišutinęs. Lietuvos bankas skundė mane teisman, kuris 1933 m. kovo mėn. 3 d. svarstęs bylą paskutinėje instancijoje (Vyriausiamė Tribunole), išnešė sekantį sprendimą“ (Girdvainis 1934, 84).

Tribunolo sprendime nurodoma, kad Lietuvos bankas iškėlė Kauno apygardos teisme bylą prieš dr. J. Šliūpą ir pareikalavo iš jo prisiteisti 25 tūkstančius litų.

Tas ieškas pagrįstas d-ro Šliūpo duota bankui 1924.X.7 d. garantija, kad jisai Šliūpas, pasižadęs sumokėti Lietuvos bankui 25 000 Litų, ar tas Bankas būtų likviduotas ir neužtektų jo aktyvų pilnam padengimui.

Apygardos teismas Lietuvos banko iešką atmetė, atmetė, kaip pavėluotą.

Vyriausiasis tribunolas apyg. Teismo sprendimą panaikino ir atiteisė Lietuvos Bankui ir dr. J. Šliūpo 20.000 litų su 6 metiniais nušimčiais, skaitant nuo 1931 m. VII – 25 iki sumokėjimo, ir 4709 Lt bylojimų išlaidų (Girdvainis 1934, 84–86).

1935 m. vasario mėn. „Titnagas“ bankrutavo ir perėjo Lietuvos valstybinio banko Šiaulių skyriui. Spaustuvė persikėlė į naujas patalpas Dariaus ir Girėno g. 52 (dab. Vasario 16-osios g.). Čia įsikūrė mašinų skyrius, raidžių rinkykla. Buvo 4 spausdinimo mašinos, dirbo 9 darbininkai. Spaustuvė vėl sėkmingai tęsė veiklą. Metinė apyvarta buvo 33 132 litai. 1939 m. pabaigoje išleistame reklaminiame 1940 m. kalendoriuje rašoma, kad spaustuvė „Titnagas“ Šiauliuose spausdina brošiūras, žurnalus, katalogus, knygas, etiketes, reklamas, afišas, atvirukus, laiškus, sąskaitas, vokus, kvietimus, programas ir kt. Gamina įvairiausių antspaudus valdžios, savivaldybių ir privačioms įstaigoms bei fiziniams asmenims. Darbai atliekami greitai, skoningai ir įvairiausiomis spalvomis.

„Titnago“ spaustuvė karo metu (1941–1944 m.)

1940 m. liepos 31 d. „Titnago“ spaustuvė buvo nacionalizuota. Ji nebuvo uždaryta ir liko dirbti savarankiškai. „Titnago“ tuo metu veikė dvi plokščiosios spausdinimo mašinos, dvi tiglinės, popieriaus pjovimo bei segimo mašinos, buvo didelis tekstinių ir antraštinių šriftų pasirinkimas. Dar buvo spausdinimo mašina „Viktorija“, su kuria dažniausiai dirbo Florijonas Živolinskas. Spaustuvė buvo įsikūrusi Dariaus ir Girėno gatvėje 52. Čia 1941 m. balandžio 19 d. pradėtas spausdinti lietuvių ir rusų kalbomis Šiaulių apskrities laikraštis *Raudonoji vėliava*.

„Titnago“ spaustuvei vadovauti buvo paliktas Aleksandras Jakubauskas, jau senokai dirbęs šioje spaustuvėje. Be jo, dar dirbo šie spaustuvės darbuotojai: V. Bilvi-

nas, Z. Jaloveckis, L. Kasperavičius, B. Laurinavičius, J. Gustas, B. Maskoliūnienė, V. Šmitienė, D. Šiožinis, F. Živolinskas ir kt. A. Jakubauskas „Titnago“ spaustuvei vadovavo iki 1944 metų.

Karo metais „Titnagas“ beveik nenukentėjo. Veikė linotipas, dvi plokščiosios spausdinimo mašinos, dvi tiglinės, buvo taip pat kitokio inventoriaus. 1944 m. liepos 30 d. spaustuvės direktoriumi buvo paskirtas Albertas Domereckis.

1944 m. rugsėjo mėnesį pradėtas spausdinti atnaujintas Šiaulių apskrities laikraštis *Raudonoji vėliava*. Laikraščio tiražas augo labai sparčiai.

„Titnago“ spaustuvė sovietmečiu (1945–1989 m.)

Sovietmečiu Šiauliuose veikė vienintelė mieste spaustuvė „Titnagas“. Po karo spaustuvėje buvo tos pačios seniau įsigytos mašinos pilno lapo formato, pusės lapo formato spausdinimo mašinos ir aštuntadalio lapo formato spausdinimo automatas. Priešais dabartinę spaustuvę buvo patalpos, kuriose stovėjo rotacinė spausdinimo mašina. Po 1953 m. rotacinė mašina buvo likviduota, o laikraštis *Raudonoji vėliava* buvo spausdinamas tik lietuviškai. 1945 m. „Titnago“ direktoriumi buvo paskirtas Leonardas Živolinskas (po metų jį pakeitė Mykolas Diktanas). 1945 m. „Titnagas“ buvo perduotas leidyklų ir poligrafijos pramonės valdybai.

1947 m. gauta rotacinė mašina. Blankus ir etiketes 1948 m. buvo pradėta spausdinti litografinė spauda. 1949 m. „Titnage“ pastatytas antras linotipas, 1951–1952 m. buvo gautas trečias linotipas, dvi plokščiosios spausdinimo mašinos, rekonstruotas rotacinis cechas. Toliau spaustuvė kasmet gaudavo naujų įrengimų.

Keitėsi ir spaustuvės vadovai. 1953 m. direktoriumi paskirtas Juozas Gustas, po metų jį pakeitė Edvardas Korsakas, o 1955 m. spaustuvei pradėjo vadovauti Viktoras Kiseliovas.

1962 m. „Titnage“ buvo gauta pirmoji ofsetinė laikraščių spausdinimo mašina. Ši spaustuvė viena iš pirmųjų Lietuvoje pradėjo spausdinti laikraščius ofsetiniu būdu. 1967 m. liepos mėnesį buvo baigta spaustuvės rekonstrukcija, išplėtos cechų patalpos, išaugo gamyba. Po poros metų buvo gauta keturspalvė ofsetinės spaudos mašina „Ultraset“. Nuo 1971 m. sausio 1 d. ofsetu pradėtas spausdinti miesto laikraštis *Raudonoji vėliava*. 1973 m. paleista kita etikečių gamybos ofsetinė mašina „PO-I“.

1975 m. gruodžio 3 d. prie „Titnago“ spaustuvės skyrių teisėmis prijungtos nedidelės Joniškio, Pakruojo ir Radviliškio spaustuvės, o 1976 m. birželio 29 d. – Akmenės, Kelmės ir Mažeikių spaustuvės, tapusios „Titnago“ skyriais.

Įdiegus ofsetinę techniką, 1979 m. „Titnage“ buvo paleista žymiai našesnė spausdinimo mašina „Zirkon-66“. Ja imta spausdinti tiek Šiaulių miesto ir rajono, tiek ir aplinkinių rajonų laikraščius. Pasitelkus ofsetinę techniką, pagerėjo spaudos, ypač iliustracijų, kokybė.

1980 m. pabaigoje „Titnagas“ gavo fotorinkimo kompleksą „Kaskad“. Įdiegus rekomenduojamą fotorinkimo technologiją buvo atsisakyta kenksmingo darbuotojų sveikatai švino. Sumontavus šią įrangą, pradėti rinkti keturi įmonių (įstaigų) laikraščiai, o 1984 m. ir Šiaulių rajono laikraštis *Leninietis* bei du *Raudonosios vėliavos* laikraščio puslapiai. Ilgainiui fotorinkimas užėmė pagrindinę vietą spaustuvės gamybinėje veikloje.

1983 m. spaustuvė gavo aparatus, kuriais tekstą, skirtą spausdinti, buvo galima priimti ryšių kanalais.

1984 m. „Titnago“ spaustuvė spausdino 11 rajonų, taip pat Šiaulių miesto ir 4 įmonių laikraščius.

„Titnago“ spaustuvė atkūrus nepriklausomybę Lietuvoje

1990 m. iš „Titnago“ pavaldumo išėjo Joniškių, Pakruojo, Akmenės, Mažeikių, Radviliškio ir Kelmės skyriai, „Titnagas“ vėl liko be skyrių.

Maždaug nuo 1990 m. spaustuvė atsisakė fotorinkimo ir laikraščių informacijos perdavimo ryšių kanalais. Prasidėjo kompiuterių era. Įdiegus juos, pagrindiniu spausdinimo būdu tapo ofsetas. Nuo to laiko iškilioji spauda vis mažiau buvo naudojama ir bemaž išstumta iš teikiamų spaudos paslaugų rinkos.

„Titnago“ spaustuvė 1991 m. pradėta privatizuoti, o 1992 m. viešai pasirašant akcijas privatizuota ketvirtadalis įmonės kapitalo.

1996 m. spaustuvė tapo akcine bendrove, o nuo 2000 m. sausio mėnesio yra UAB „Viachema“ antrinė įmonė. AB spaustuvė „Titnagas“ – Lietuvos spaustuvininkų ir Šiaulių pramoninkų asociacijos narė, Šiaulių prekybos, pramonės ir amatų rūmų narė.

„Titnago“ spaustuvė įsikūrusi Vasario 16-osios g. 52. Dabar joje veikia kompiuterių įranga, dvi rotacinės ofsetinės spaudos mašinos („Zirkon-66“ ir „RO-62“), laikraščių spausdinimo mašina „Newslite 30“, dvi plokščiosios mašinos „Dominant“, tripeilė bei 3 vienpeilės pjovimo mašinos, iškirtimo presas, knygų įrišimo linija, pakavimo automatai ir kt. įrenginiai. Spaustuvėje esančios rotacinės spaudos

Šiame pastate (dešinėje) Bažnyčios g. 1 (dab. Vasario 16-osios g.), rūsijoje, nuo 1923 m. rugsėjo 1 d. veikė „Titnago“ spaustuvė. K. Cerpinskio išleistas atvirukas.

Iš J. Nekrašiaus rinkinio

mašinos „Zirkon-66“ ir „Newsline-30“ gali spausdinti spalvotus laikraščius nuo 2 iki 32 puslapių apimties, A2, A3, A4 formato. Lapinėmis spaudos mašinomis „Dominant 745“ ir „Dominant 725“, rotacine spaudos mašina „RO-62“ spausdinami laikraščiai, žurnalai knygos, brošiūros minkštais viršeliais (segamos ir klijuojamos), spalvotos figūrinės etiketės ant etiketinio, lipnaus ir metalizuoto popieriaus, taip pat bilietai, talonai, blankai, pakuotės iš lygaus kartono, kalendoriai (sieniniai, stalo), plakatai (iki A2 formato), lankstinukai, sveikinimai, vizitinės kortelės ir kt. Spaustuvė turi licenciją spausdinti vertybinius popierius ir valstybės dokumentų blankus.

Dabar „Titnago“ išplėstas knygų spausdinimo baras, įsigyta reikiamos technikos, išplėta paslaugų sfera. Įdiegtos naujos spaudos technologijos leidžia gaminti produkciją ant metalizuoto, lipnaus popieriaus, auksuoti ir pan. Spaustuvė įsigijo naują laikraščių spausdinimo mašiną „Newsline-30“, tripeilę pjovimo mašiną, iškirtimo presą, knygų įrišimo liniją, pakavimo automatus ir kt.

Dr. J. Šliūpo iniciatyva „Titnago“ spaustuvė buvo įkurta Šiauliuose, čia ji išaugo, išsiplėtė. Atlaikiusi laiko išbandymus, tapo modernia spaustuve, kuri savo spausdinimo darbais žinoma ne tik Lietuvoje, bet ir kitose Europos šalyse. Šiuo metu ši spaustuvė yra UAB „Achema“ antrinė įmonė. Joje, be blankinės produkcijos, spausdinamos knygos, brošiūros, laikraščiai ir žurnalai. „Titnagas“ yra ilgiausiai dirbanti ir veikianti spaustuvė ne tik mieste, bet ir Šiaurės Lietuvoje.

Išvados ir pasiūlymai

1. Pirmoji spaustuvė Šiauliuose buvo įsteigta 1875 m. lapkričio mėnesį. Ją įsteigė Kauno spaustuvininkas Faivušas Leivandas.

2. XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje Šiauliuose veikė spaustuvių: 1880 m. – 1, 1890 – 2, 1900 – 6, 1908 – 14, 1912 – 14.

3. Tarpukariu Šiauliuose veikė 5 spaustuvių (1940 m.), didžiausia iš jų – „Titnago“ spaustuvė.

4. Pirmąją lietuviško kapitalo spaustuvę Šiauliuose, Bažnyčios g. 1 namo rūsyje, įsteigė dr. Jonas Šliūpas 1923 m. rugsėjo 1 d.

5. Oficialiai miesto burmistras K. Ubeika leidimą atidaryti ją pasirašė 1923 m. gruodžio 10 d.

6. „Titnago“ spaustuvė Šiauliuose buvo įkurta siekiant leisti mieste ir krašte lietuvišką spaudą ir knygą.

7. „Titnagas“ yra ilgiausiai veikianti ir dirbanti spaustuvė ne tik mieste, bet ir Šiaurės Lietuvoje. Pagal savo techninį aprūpinimą „Titnago“ spaustuvė tarpukariu buvo viena iš moderniausių spaustuvių mieste.

8. Tarpukariu dr. J. Šliūpo įkurta „Titnago“ spaustuvė kai kuriuose leidiniuose ir šaltiniuose dažnai neoficialiai buvo vadinama dr. Jono Šliūpo spaustuve „Titnagas“.

9. Manome, kad būtų tikslinga parengti ir išleisti knygą apie Šiaulių miesto ir krašto poligrafijos istoriją nuo XIX a. aštuntojo dešimtmečio iki XXI a. pradžios, aprašant joje ir dr. J. Šliūpo veiklą bei jo indėlį įkuriant Šiauliuose „Titnago“ spaustuve.

10. Siūlome dabartinę spaustuvę pavadinti: *Dr. Jono Šliūpo vardo „Titnago“ spaustuvė*. Manau, taip būtų deramai pagerbtas šis iškilus visuomenės ir kultūros veikėjas, spaudos darbuotojas, daug gero nuveikęs Lietuvai ir Šiauriam.

11. Taip pat siūlome dr. Jono Šliūpo 150-ųjų gimimo metinių proga Šiauliuose, Vasario 16-osios g. 52, prie „Titnago“ spaustuvės pastato sienos pritvirtinti atminimo lentelę su užrašu, kad „Titnago“ spaustuvę 1923 m. rugsėjo 1 d. įkūrė aušrininkas, visuomenės ir kultūros veikėjas, spaudos darbuotojas dr. Jonas Šliūpas (1861–1944).

Šaltiniai ir literatūra

LCVA, f. 388, ap. 2a, b. 49, 301, 824, 1546, 1814.

KAA, f. J-50, ap. 1, b. 22609, lap. 15–16.

KAA, f. J-50, ap. 1, b. 20554, lap. 27.

Šiaulių „Aušros“ muziejaus archyvas. Civilinės bylos Nr. 602, 607, 712, 713, 714, 716.

Bugailiškis P. Segtuvas 125b.

ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas.

B a r i s t a i t ė 2008 – Roma Baristaitė, „Centrinės Šiaulių miesto dalies gatvių ir jų pavadinimų raida“, *Šiaulių „Aušros“ muziejaus metraštis 1992–2004*, Šiauliai: „Aušros“ muziejus.

B u g a i l i š k i s 1994 – Peliksas Bugailiškis, *Gyvenimo vieškeliais*, Šiauliai: „Aušros“ muziejus.

B u g a i l i š k i s 1938 – Peliksas Bugailiškis, *Spauda, Šiaulių metraštis 1938*, Šiauliai: Šiaulių kraštotyros draugija.

B ū t ė n a s 2004 – Julius Būtėnas, *Aušrininkas dr. Jonas Šliūpas*, Vilnius: Žara.

D o m i n a u s k a s 1998 – A. Dominauskas, „Briliantinis spaustuvės jubiliejus“, *Spaudos pasaulis*, 2, 15.

G i r d v a i n i s 1934 – J. V. Girdvainis, *Aušrininkas Jonas Šliūpas: medžiaga jo biografijai ir Lietuvos kultūros istorijai*, Kaunas.

G K 1928 – „Šiaulių spauda 1919–1927 m. apžvalga“, *Bibliografinės žinios*, kovo-balandžio mėn., 2.

L i e t u v n i n k a i t ė 2006 – Nijolė Lietuvninkaitė, *Kauno senoji knyga*, Vilnius: Versus aureus.

M e r k y s 1972 – Vytautas Merkys, *Iš lietuvių kultūros istorijos. Spauda ir spaustuvės*, Vilnius: Mintis.

P a p a u r ė l y t ė 2001 – Arida Papaurėlytė, *Nepriklausomos Lietuvos (1918–1940 m.) knygos įstaigos*. 19. Sąrašas spaustuvių ir tolygių joms įstaigų, veikusių 1921 metais Šiaulių apskrityje (1922.III.24), *Knygotyra*, t. 37.

P r ė s k i e n i s 2003 – Bronius Prėskienis, *Šiaulių krašto literatūros panorama*, Šiauliai: Šiaurės Lietuva.

U ž t u p a s 1998 – Vilius Užtupas, *Lietuvos spaustuvės 1522–1997*, Vilnius–Kaunas: XVII knygos mėgėjai, V. Užtupo leidykla.

J o n a s N E K R A Š I U S
Filosofijos ir antropologijos katedra
Šiaulių universitetas
P. Višinskio g. 38
LT-76352 Šiauliai
[jonas.nekrasius@gmail.com]